

Pozitivizm, Bilimcilik ve Yitip Giden Hikmet

“Artık Tanrı yok. Artık anlam yok. Ama elimizde harika teleskoplar ve kimya laboratuvarları var!” – Tipik bir 19. yüzyıl entelektüeli

Pozitivizm: Bilgi mi, Bilgiçlik mi?

Pozitivizm, çok basit anlatımıyla şunu söyler: “**Gerçek bilgi ancak ve ancak gözlem, deney ve matematiksel ifadeyle elde edilir. Geri kalanı ya efsanedir ya da edebi gevezelik.**” Bu fikir, özellikle 19. yüzyılın sonunda felsefenin “saygıdeğer” görünme çabasının zirve yaptığı dönemde ortaya çıkar. Fransız filozof **Auguste Comte**, pozitivizmin piri ilan edilir. Ona göre insanlık üç bilgi aşamasından geçmiştir:

- **Teolojik Aşama:** “Doğa olaylarını tanrılarla açıklarız.”
- **Metafizik Aşama:** “Soyut kavramlarla işleriz. Ruh, öz, cevher falan...”
- **Pozitif Aşama:** “Yalnızca gözlemlenebilir, deneylebilir bilgi değerlidir.” Kısacası Comte’un mesajı nettir: “**Metafizizi çöpe at, mikroskopa sarıl!**” Ama bekleyin, bu kadar kolay mı? Bu bölümde, pozitivizmin yükselişini, bilimciliğin eleştirisini ve bilimin anlamı açıklama yetersizliğini farklı felsefi geleneklerin bakış açısıyla ele alacağız.

Bilimcilik: Tümevaran Bir Tapınma Biçimi ve Hikmetin Dışlanması

Bilimin hızla gelişmesiyle birlikte, bilimsel yöntemin tek ve en üstün bilgi kaynağı olduğu inancı olan bilimcilik (scientism) ortaya çıkmıştır.

Bilimcilik: Bilimin yerini sağlamlaştırması güzeldir. Gerçekten de aşılar üretmek, elektrikle şehirleri aydınlatmak, insan ömrünü uzatmak... Bunlar pozitivizmin doğrudan sonuçlarıdır. Ama sonra bilim yalnızca bir yöntem değil, bir anlam kaynağı haline gelir. Bu noktada devreye **bilimcilik** (scientism) girer: "**Yalnızca bilimsel bilgi değerlidir. Diğer tüm bilgi türleri ya gereksizdir ya da önemsiz.**" Bu görüşe göre:

- **Sanat?** Güzel ama anlamsız.
- **Din?** Psikolojik ihtiyaç.
- **Ahlak?** Evrimsel bir yan ürün.
- **Metafizik?** Gülünç.
- **Felsefe?** Belki biraz eğlenceli ama ciddi değil. Bilimcilik, bilimle değil; **bilimi putlaştırmakla** ilgilidir. Ve bu tam da **hikmetin**, yani "bilgeliğin" kovulduğu andır.

İslam Felsefesi Bu Manzaraya Ne Derdi? İbn Sina, Gazali, Farabi veya İbn Rüşd bu dönemde yaşasaydı ne derlerdi dersin? Muhtemelen: "Bir dakika... Siz yalnızca ölçebildiğiniz şeyleri mi kabul ediyorsunuz? Peki aşkı, ahlakı, adaleti nasıl ölçeceksiniz?" İslam düşüncesinde **hikmet** (felsefi bilgi ile ilahi hakikat arasında bir köprü) en yüce bilgi türüdür.

- **Farabi'ye** göre hikmet, insanı Tanrı'ya en yakın hale getiren bilgidir.
- **İbn Sina'ya** göre hikmet, varlığın en genel ilkelerini anlamaktır.

- **Gazali** için ise hikmet, kalple desteklenmeyen bilgiye güvenilmemesi gerektiğini hatırlatır. Yani onlar için bilgi = sadece fiziksel gerçekliğin değil, ruhun, maneviyatın, nihai anlamın da anlaşılmasıdır. Ama pozitivism bu köprüyü dinamitleyip, hikmeti aşagılamakla kalmaz; geleneksel bilgeliği adını verdiğimiz tüm birikimi, **hurafe** ilan eder.

Modern Dünyanın Yeni Peygamberleri: Bilim Adamları ve Sonuçları

19. yüzyıldan itibaren bilim adamları, bilginin ve doğruluğun yegane temsilcileri olarak kabul görmüş, ancak bu durum beraberinde bazı varoluşsal sorunları da getirmiştir.

Modern Dünyanın Yeni Peygamberleri: 19. yüzyılın sonlarında bilim adamları neredeyse peygamber mertebesine ulaşır. Artık onlara “hakikati getirenler” gibi bakılır.

- **Newton:** Evrenin saat gibi işlediğini gösterdi.
- **Darwin:** İnsanlık tarihini kökünden sarstı.
- **Einstein:** Uzay-zamanı bükerek neredeyse Tanrı’yla flört etti. Bu figürlerin etkisiyle insanlar artık bilime inanç gösterir. “Bilim bir gün her şeyi açıklayacak” cümlesi, neredeyse dini bir duaya dönüşür. Ama ne olur?
- Ahlak çözülür.
- Anlam kaybolur.
- İnsan makineye indirgenir. İşte bu noktada pozitivism, felsefenin en temel sorusuna cevap veremez: “**Bu bilgilerle ne yapacağız? Bu kadar bilgiyle niçin yaşamalıyız?**”

Platon, Aristoteles ve “Değerin” Dönüşü Bu dönemde antik filozoflar mezarlarında dönerdi herhalde. **Platon** şöyle derdi: “Ben size ‘iyilik ideası’ dedim. Sizse bana ‘gazların yoğunluğu’ anlatıyorsunuz!” **Aristoteles** ise muhtemelen sorardı: “İyi yaşam ne oldu? Mutluluğun amacı vardı hani? Şimdi yalnızca verimlilik mi önemli?” Onlara göre bilim, yaşamın amacını veremez. Sadece nasıl sorusunu yanıtlar. Ama insanlar anlam arayışı içindedir. Ve bu anlamı yalnızca deneyle bulamazlar.

Eleştiri ve Dönüşüm: Hikmetin Geri Dönüşü

20. yüzyıl ortalarında pozitivistliğe yönelik eleştiriler başlamış ve bilginin sadece bilimsel verilerle sınırlı olmadığı fikri yeniden tartışılmaya başlanmıştır.

Neyse ki Eleştiri Geldi: Frankfurt Okulu vs Pozitivizm 20. yüzyıl ortasında, özellikle **Frankfurt Okulu** pozitivistliğe karşı bayrak açar. **Adorno**, **Horkheimer**, **Marcuse** gibi isimler şunu söyler: “Bilimsel akıl, araçsal hale geldi. İnsanları özgürleştirmede, zincirledi.” Onlara göre modern akılçılık:

- İnsanı yalnızlaştırdı.
- Teknolojiyi amaç haline getirdi.
- İktidar ilişkilerini maskeliyor. Ve bu yüzden yeni bir bilgelik anlayışına ihtiyaç var. Yani: **Hikmet geri dönmek zorunda.**

Sonuç: lemediėin Şeyi Gmmek Zorunda Deėilsin

Pozitivizm ve bilimcilik, bilimi yüceltmek isterken anlamı gömdü. Oysa insan yalnızca bilen değil, anlam arayan bir varlıktır. Felsefe bunu unutmamalı. Hikmet, bir gün tekrar felsefenin merkezine dnecekse, bu anlam arayışını ciddiye almak zorundayız. Ve belki, Aristoteles'in "iyi yaşıam", Platon'un "idea"sı, İbn Sina'nın "hikmeti" yeniden parlayacak.